

Προς τον κοινωνικό αυτοπροσδιορισμό
J. Holloway *Ας αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να
καταλάβουμε την εξουσία*, Σαββάλας, Αθήνα 2006

Tο βιβλίο του Τζων Χολλογουέι (J. Holloway) *Ας αλλάξουμε τον κόσμο χωρίς να καταλάβουμε την εξουσία* γεννήθηκε μέσα στην αγωνία να τεθούν ξα-

νά ερωτήματα για την προοπτική της ανθρώπινης χειραφέτησης. Και αν σε τούτα τα ερωτήματα ο συγγραφέας δοκιμάζει να απαντήσει, δεν είναι γιατί αναζητά τη βε-

βαιότητα ενός νέου υποδείγματος της κοινωνικής ανατροπής, αλλά γιατί επιχειρεί μια ριζική επικαιροποίηση και αναδιατύπωση τούτης της προοπτικής.

Πάνω απ' όλα, τούτο το βιβλίο το διαπερνά μια αξιοπρόσεκτα διακριτή ηθική της γραφής, σπάνια σε λόγους για την κοινωνική και πολιτική δράση, που συχνά σημαδεύει η μεσσιανική απολυτότητα και ο ιδεολογικός μανιχαϊσμός. Να περπατήσουμε ρωτώντας, ζητά ο Χολλογουέ, σαν τους ζαπατίστας. Όμως τούτο, όπως και στην προοπτική των εξεγερμένων του μεξικάνικου Νότου, δεν σημαίνει να περπατήσουμε ψάχνοντας στα τυφλά. Ήδη στη διατύπωση των ερωτημάτων, στη συγκριτική των ερωτηματοθεσιών όσο και στην ίδια την κοινωνική και θεωρητική πρακτική που θέτει τα ερωτήματα εμπεριέχονται στάσεις, εκδηλώνονται ανάγκες, αρθρώνονται όνειρα. Να ξεκινήσουμε από την οργή, λέει ο Χολλογουέ. Χωρίς την οργή, που καθημερινά μας κάνει να μπορούμε να αντιδρούμε στη φρίκη της εκμετάλλευσης και της βαρβαρότητας, δεν μπορούμε να μιλήσουμε για αντίσταση. Στην οργή λανθάνει η πρωτογενής συνειδητοποίηση της καταστροφής της ανθρώπινης ζωής που τούτη η κοινωνία παράγει.

Να ξαναβρούμε στο στόχο της χειραφέτησης την πρωτογενή, όσο και κολοσσιαία στις συνέπειές της, απαίτηση να ορίζουμε εμείς τη ζωή μας. Τούτη η προοπτική του αυτοπροσδιορισμού είναι για τον Χολλογουέ η πραγματική ενεργός δύναμη του χειραφετητικού οράματος που ξεπηδά από τη συγκεκριμένη χειροπιαστή εμπειρία εκείνων που ζουν την καταπίεση σε όλες της τις μορφές. «Μόνο αν θεμελιωθεί στην πανταχού παρουσία της αντίστασης η επανάσταση γίνεται μια δυνατότητα» (σ. 337).

Μια τέτοια προβληματική επανασυνδέει δύο επίπεδα της κοινωνικής εμπειρίας

που η πολιτική συζήτηση για την επανάσταση θεωρεί διαχωρισμένα. Το επίπεδο της καθημερινής ζωής και το επίπεδο της επαναστατικής ρήξης. Το κίνημα εναντίον της καπιταλιστικής παγκοσμιοποίησης, τα κινήματα της κοινωνικής αυτοοργάνωσης και διεκδίκησης στη Λατινική Αμερική αλλά και στην Ευρώπη, οι νέες μορφές πολιτικού διεθνισμού, όπως το Κοινωνικό Φόρουμ, το ΡGA κ.ά., έθεσαν ξανά ερωτήματα που αφορούν την άρθρωση αυτών των επιπέδων. Ταυτόχρονα, οι αναζητήσεις κινήματων και ομάδων που δοκιμάζουν να αντισταθούν στην καταπίεση και τον ετεροπροσδιορισμό, ως όρο βίαιης υπαγωγής των μελών τους στις προτεραιότητες του συστήματος, έθεσαν ως ένα νέο πεδίο πολιτικής αναμέτρησης την ίδια τη συγκρότηση των κοινωνικών ταυτοτήτων.

Η προβληματική της αξιοπρέπειας, μια προβληματική που τον επαναστατικό της πυρήνα ανέδειξε η λογική των εξεγερμένων ζαπατίστας, διανοίγει ακριβώς το πεδίο της άρθρωσης του καθημερινού με το έκτακτο. Μακριά από το μοντέλο της «επαναστατικής προετοιμασίας» για μια έφοδο που θα κρίνει τα πάντα όσο και το μοντέλο της σταδιακής μεταρρύθμισης που ελπίζει σε μικρά κέρδη τα οποία αθροίζονται σε μεγάλους μετασχηματισμούς, ο δρόμος της αξιοπρέπειας είναι ο δρόμος του αυτοπροσδιορισμού. Ο κοινωνικός αυτοπροσδιορισμός, ένα άλλο όνομα για τον κομμουνισμό του σήμερα, όπως λέει ο Χολλογουέ, απαλλαγμένο από τις κολοσσιαίες παραχαράξεις του στον λεγόμενο υπαρκτό σοσιαλισμό, είναι μια προοπτική, ένα συλλογικό έργο σε εξέλιξη, μια κίνηση προς έναν στόχο όσο και μια ήδη, εν μέρει και διαρκώς αυτοπροσδιοριζόμενη, εκπλήρωσή του. Με τούτη την έννοια, «η πάλη ενάντια στο κεφάλαιο είναι πάλη ενάντια στην ταυτοποίηση», ενάντια στην εξουσία που ταυτοποιεί για να υποτάσσει και να εντάσσει.

Είναι ίσως προκλητική η διατύπωση μιας τέτοιας θέσης όταν καταλήγει σε μια άρνηση και της ταυτότητας της εργατικής τάξης: «Δεν παλεύουμε ως εργατική τάξη, παλεύουμε ενάντια στο να είμαστε εργατική τάξη, ενάντια στην ταξινόμησή μας» (σ. 280). Κι όμως, μια τέτοια θέση δεν αποτελεί τη διατύπωση ενός επαναστατικού βολонταρισμού. Θεμελιώνοντας την αναλυτική του προοπτική στον σκληρό πυρήνα της μαρξικής θεωρίας, ο Χολλογουέτ μας θυμίζει πως είναι γέννημα της κεφαλαιοκρατικής παραγωγής η ταυτότητα του εργάτη. Και αν κάτι διακρίνει την κοινωνία αυτή από τις προηγούμενες ταξικές κοινωνίες είναι ότι κεφάλαιο και εργασία βρίσκονται σε μια τέτοια σχέση που διαρκώς πρέπει να επιβεβαιώνεται, να εκτελείται ως σχέση υποταγής της εργασίας στο κεφάλαιο. Η γέννηση της ταυτότητας του εργάτη ή, καλύτερα, η διαρκής ανάγκη για την αναπαραγωγή της προκύπτει από την ανάγκη να εξασφαλίζεται η υποταγή της εργασίας του στους στόχους των κεφαλαιοκρατών.

«Η κύρια συνταγή για την αιχμαλωσία αυτών που τρέπονται σε φυγή από το κεφάλαιο είναι η ιδιοκτησία» (σ. 397). Με τούτο τον τρόπο εξαναγκάζονται οι εργαζόμενοι την «ελευθερία» τους να πουλούν, την εργατική τους δύναμη να τη διαχειρίζονται στο πλαίσιο των όρων που επιβάλλει η καπιταλιστική ιδιοποίηση της εργασίας τους. Έτσι η εργασία καθίσταται η νεκρή, αλλοτριωμένη μορφή της ενεργητικής δραστηριότητας των ανθρώπων, του ανθρώπινου πράττειν. Εναντίον της μετατροπής του πράττειν σε εργασία και εναντίον του «διαχωρισμού μας από τα μέσα του πράττειν» (σ. 403), να ποια μπορεί να είναι για τον Χολλογουέτ η προοπτική μιας άρνησης του καπιταλισμού που αντιλαμβάνεται την κινητήρια δύναμη-αδυναμία τους. Μιας άρνησης που γεννά η κραυγή, η καθημερινή αντίσταση που δια-

περνά αυτούς που υφίστανται την εκμετάλλευσή.

Είμαστε απλοί άνθρωποι, δηλαδή εξεγερμένοι, λένε οι Ζαπατίστας. Σε τούτη τη φράση, συμπυκνώνεται η φιγούρα του υποκειμένου του αγώνα. Τίποτε το ηρωικό, χαμένη και η αίγλη της πρωτοπορίας που φωτίζει το δρόμο αν δεν κάνει η ίδια την επανάσταση για λογαριασμό των άλλων. Πρόκειται για την ιχνογράφηση μιας «αντιπολιτικής» που δεν αποτελεί καθόλου την απλή επιβεβαίωση μιας μοριακής πάλης πλούσιας στη χαοτική της απροσδιοριστία. Η αντιπολιτική θα αντιμετωπίζει την ανισόμετρη ανάπτυξη των αγώνων ακριβώς ως το δυναμικό πεδίο σύνθεσης και συντονισμού «από τα κάτω», όπως επιμένουν οι Ζαπατίστας. Θα αρνείται την εργαλειαικότητα των μέσων και θα ζητά στη δράση να υλοποιούνται οι αξίες του μέλλοντος. Και θα αυτοελέγχεται διαρκώς. Γιατί η δημοκρατία του αυτοπροσδιορισμού πρέπει να δεσμεύει τα μέλη της και να ελέγχει τις εξουσιοδοτήσεις σε αντιπροσώπους, διαρκώς καχύποπτη απέναντι στην ίδια τη διαδικασία της αντιπροσώπευσης.

Χωρίς να πάρουμε την εξουσία, όμως, μπορεί να γίνει τίποτα; Εδώ σκαλώνει τελικά η κριτική απέναντι στην τολμηρή πολιτική αναρώτηση του Χολλογουέτ. Μα είναι η εξουσία, λέει, που ακριβώς συγκροτείται ως ταυτοποιητική και ταξινομική, είναι η εξουσία που θεμελιώνει τον ετεροπροσδιορισμό. Και η κρατική εξουσία είναι που στον καπιταλισμό υλοποιεί συνολικά τούτη τη συνθήκη. «Το κράτος [...] ως μορφή διαχωρισμού του είναι από το πράττειν» (σ. 454), δεν μπορεί να μετατραπεί σε όργανο χειραφετητικού μετασχηματισμού. Απέναντι στο κράτος αλλά αναγκαστικά και «μέσα, ενάντια και πέραν των μορφών των κοινωνικών σχέσεων που συνεπάγεται η ύπαρξη του κράτους» (σ. 458), να ποια είναι το δύσκολο και

αντιφατικό στοιχείο του κινήματος για την ανθρώπινη χειραφέτηση.

Δεν ξέρουμε, λέει ο Χολλογουέη, προκαταβολικά τις τροπές που θα πάρει ένας τέτοιος αγώνας. Πρέπει να αποδεχτούμε τις ανομοιομορφίες, τα κενά και τις ασυνέχειες. Σαν τους ζαπατίστας, πρέπει να προχωρούμε ρωτώντας, βοηθώντας όλοι όλους να υπερβαίνουμε τις αναπηρίες στη σκέψη, τη δράση ή τις αισθήσεις που μας φορτώνει τούτη η κοινωνία. Η «ώθηση προς τον αυτοπροσδιορισμό» είναι για τον Χολλογουέη η μόνη πραγματική δύναμη που δίνει το μέτρο και τη βάση στο όραμα της χειραφέτησης. Ακόμη και αν οι σκέψεις και οι προτάσεις του μπορεί πολλούς από εμάς να ενοχλή-

σουν, αμφισβητώντας βεβαιότητες ή υπονομεύοντας παγιωμένους προσανατολισμούς, αξίζει να τον ακούσουμε. Γιατί, σήμερα όσο ποτέ, η κίνηση προς έναν άλλο κόσμο είναι τόσο επιτακτικά απαραίτητη όσο λιγοστές είναι οι δοκιμασμένες συνταγές για την καθοδήγησή της.

Παρά τη γενικευμένη βαρβαρότητα, παρά τη φρίκη της εκμετάλλευσης και του πολέμου, «η κραυγή συνεχίζεται». Αν έργα σαν τούτο το βιβλίο της δίνουν δύναμη, ελπίδα και τόπο να αρθρωθεί σε δράση που ονειρεύεται, έχουν με το παραπάνω αποδείξει την αξία τους.

Σταύρος Σταυρίδης